

Л. А. ЛЕШЧАНКА
(г. Гомель, ГДУ імя Ф. Скарыны)

АСОБА АЎТАРА І ФАРМАВАННЕ МАСТАЦКАГА СВЕТУ НАЦЫЯНАЛЬНЫХ РАМАНТЫКАЎ

У артыкуле разглядаецца праблема ўплыву розных этапаў біяграфіі пісьменнікаў Яна Баршчэўскага і Эдгара По на іх творчую спадчыну. Аналізуюцца жыццёвыя і творчыя шляхі рамантыкаў, праводзяцца паралелі і падкрэслваюцца падабенствы жыццёвых этапаў, а таксама аналізуюцца прычыны ўзнікнення тыпалагічных падабенстваў у паэтычнай і празаічнай творчасці.

Р. Уэлек у сваёй “Тэорыі літаратуры” сцвярджае, што “найбольш відавочная “прычына” твора мастацтва – яго творца, аўтар. Самы стары і распрацаваны метада літаратурнага даследавання зыходзіць з характарыстыкі асобы і біяграфіі пісьменніка” [1, с. 89]. У нашым даследаванні прадпрымаецца спроба прасачыць падабенствы лёсаў Яна Баршчэўскага і Эдгара По і асветліць тыя фактары, якія маглі паўплываць на іх творчасць, таму што “вывучэнне біяграфіі пісьменніка і яго ўспрыяцця свету з’яўляецца неад’емнай часткай параўнальнага літаратуразнаўства” [2, с. 146].

Так, асноўнымі пытаннямі даследавання з’яўляюцца сацыякультурнае асяроддзе, грамадска-палітычныя і ідэалагічныя дамінанты аўтараў, навуковыя канцэпцыі, маральна-этычныя імператывы, пытанні рэлігійнага кшталту і філасофскі базіс іх творчасці, псіхалагічныя ўстаноўкі, склад бібліятэкі, уплывы таго ці іншага аўтара, культурная сітуацыя эпохі і нацыянальны характар. Вядома, узаемадэяніненні паміж асабістым жыццём і творам мастацтва “нязводныя да прычынна-выніковай сувязі” [1, с.65], але ж некаторы ўплыў яны аказваюць. Для нашага даследавання важна прасачыць падабенствы ў лёсах абодвух аўтараў.

Пытанне адзінства творчай і жыццёвай біяграфіі на сённяшні дзень вывучана мала. Звычайна, для рамантыкаў творчы працэс не з’яўляўся нейкай адасобленай сферай, а складаў адзінае цэлае з жыццёвымі перыпетыямі.

Асноўнай праблемай у даследаванні жыццёвага шляху і спадчыны Яна Баршчэўскага з’яўляецца надзвычайная фрагментарнасць захаваных звестак аб ім. Адсутнасць дакументальных дадзеных аб яго дзяцінстве і юнацтве да гэтага часу пазбаўляе даследчыкаў магчымасці скласці падрыбязную біяграфію пісьменніка. На жаль, мы не ведаем дакладную дату нараджэння першага беларускага пісьменніка XIX ст. [3, с. 12]. М. Хаўстовіч піша, што годам яго нараджэння “з вялікай доляй верагоднасці можна лічыць 1792 год” [4, с. 122]. Дз. Вінаходаў найбольш верагоднымі таксама называе 1792 ці 1793 гады [5, с. 61].

Ян Баршчэўскі быў сынам уніяцкага святара. Згодна пахавальнай метрыцы, ён быў “свабоднага стану”, паводле дакументаў – разначынцам. Да шляхецкага саслоўя яго залічыў ужо Р. Пабдзярэскі, бо, “не мог пісаць пра літаратара, што не з’яўляўся прадстаўніком вышэйшага класа” [6, с. 14]. Аднак пра яго дзяцінства мы ведаем вельмі мала.

Пра самы пачатак жыцця Эдгара По мы таксама ведаем не вельмі многа. Ён нарадзіўся ў Рычмандзе ў сям’і акцёраў. Страціўшы бацькоў у раннім узросце, маленькі Эдгар быў узяты на выхаванне бездзетнай парай Аланаў. Гэтае рашэнне было дыктавана модай на дабрачыннасць, што было распаўсюджаным з’явай у той час [7, с. 14]. Усё юнацтва ён будзе адчуваць сябе багатым вытанчаным “паўднёвым джэнтэльменам”, і ўсё юнацтва яму будучь нагадваць, што гэта не так.

Такім чынам, абодва рамантыкі хоць і паходзілі не з самых нізкіх слаёў грамадства, але не мелі высакародных продкаў. Заўважым, што менавіта ў перыяд рамантызму паступова змяняецца традыцыйны лад жыцця. Раней, гледзячы на жыццё ва ўласным доме, кожны

чалавек прыкладана разумеў, як давядзецца жыць яму самому. Але новая эпоха парвала гэтую сувязь, і ў чалавека ўзнікла адказнасць за свой уласны лёс, і не апошнюю ролю ў стаўленні асобы адыгрывала адукацыя. Сыны актора і сельскага святара здолелі стаць значнымі людзьмі і выдатнымі пісьменнікамі.

Эдгар По атрымаў выдатную па тых часах адукацыю, меў добрыя акадэмічныя поспехі і валодаў французскаю моваю. У Рычмандзе школьны настаўнік маленькага Эдгара, які прытрымліваўся англійскіх выхавальных традыцый, знаёміў яго з англійскай літаратурай, а таксама з творамі класікаў на лаціне і грэчаскай [8, с. 29].

У асяроддзі рычмандскіх шкаляроў арыстакратычныя прэтэнзіі і англаманія выйляліся ў асабліва рэзкай форме. Дакладна вядома, што Эдгар По быў добра знаёмы з паэзіяй Байрана, Шэлі, Кітса, Мура, Вордсварта і сваіх сучаснікаў-амерыканцаў, з тэарэтычнымі працамі А. В. Шлегеля і С. Кольрыджа, якім глыбока пакланяўся [9, с. 28].

Пры паступленні ва ўніверсітэт Віргініі ў 1826 годзе По запісаўся на два курса – старажытныя мовы і сучасныя мовы (французская, іспанская, італьянская) [10, с. 83], але быў вымушаны пакінуць універсітэт пасля аднаго семестра. У далейшым на пряцягу ўсяго жыцця По самастойна запаўняў прабелы ў ведах і быў добра знаёмы з сучаснай яму навукавай карцінай свету і апошнімі тэхнічнымі распрацоўкамі.

У беларускім літаратуразнаўстве лічыцца, што Ян Баршчэўскі стаў “полацкім шкаляром” у 1807 годзе і ў верасні 1813 запісаўся на першы курс Акадэміі. Таксама вядома, што ў юнацтве ён часта вандраваў па родным краі і менавіта тады пазнаёміўся з фальклорнай спадчынай беларусаў і захапіўся ёю. У айцоў-езуітаў ён атрымаў адукацыю еўрапейскага тыпу, вывучаў граматыку польскую, лацінскую, сучасныя мовы, арыфметыку, гісторыю і геаграфію [11, с. 323].

Нават гэты кароткі агляд дазваляе казаць, што абодва пісьменнікі атрымалі падобную адукацыю – класічную і грунтоўную. Яны добра валодалі замежнымі мовамі. Думаецца, што ў сучаснай тэрміналогіі яны абодва маглі б звацца “філолагамі” ці “лінгвістамі”. Ян Баршчэўскі амаль усё далейшае жыццё зарабляў выкладаннем менавіта моў у багатых дамах і быў рэдактарам і выдаўцом альманаху “Незабудка”, Эдгар По – рэдагаваннем часопісаў. Іх жыццёвыя шляхі назаўсёды былі звязаныя са словам.

Вядома, прырода шчодро надарыла і Яна Баршчэўскага, і Эдгара По літаратурным талентам. Тым не менш, іх раннія вершы маюць пераважна літаратурную аснову – стымулам для ранняй творчасці было, перш за ўсё, чытанне. Іх першыя паэтычныя спробы мелі пераймальны характар і былі нярэдка наіўнымі, бо абодва складалі вершы “ў духу” старых майстроў.

Пісаць вершы Ян Баршчэўскі пачаў яшчэ ў Полацкай езуіцкай калегіі. Як казаў Р. Падбярэскі, ён “напісаў знакамітую паэму “Пояс Венеры”, у якой наракаў на адсутнасць кахання ў навейшыя часы і, прыгладзіўшы яе на класічны ўзор, атрымаў воплескі ад сваіх таварышаў” [12, с. 26]. Ю. Барташэвіч пісаў, што Баршчэўскі “ў бацькоў і ў засценках у суседзяў, у свята або на ўрачыстасць, на вакацыях выхваляўся сваімі паэтычнымі здольнасцямі” [13, с. 4], што яго вазілі “як дарагі скарб па кірмашах” [13, с. 4]. А У. Караткевіч казаў, што Яна Баршчэўскага любілі, ірвалі з рук у рукі, бо “з ім весялей, пацешней, паэтычней было жыць” [14, с. 525].

Як вынік уплыву, які пачаўся ў рамантычную эпоху, класіцыстычныя рэмінісцэнцыі, звязаныя са славытымі паэмамі Іліяда і Адысея, сустракаюцца і ў творы “Шляхціц Завальня”. Таксама пляменнік пана Янка прыгадвае Цыцэрона і Гарацыя. У тыпова беларускім, як бы лакальным творы, ён адклікаецца да моцна адлеглай тэрытарыяльна і гістарычна грэчаскай і рымскай рэчаіснасці – эрудыцыя, веды, універсальныя зацікаўленнасці агульнаеўрапейскімі падзеямі, якія сталі ўласнасцю ўсіх народаў свету.

Манеры пераказу народных паданняў прытрымліваўся паэт у баладах і апісальных вершах, якія пазней друкаваў у “Незабудцы”. Гэтую творчасць рэзка, але справядліва ацаніў Ю. Барташэвіч, звяртаючы ўвагу на тое, што “не было ў яго паэтычных творах натхнення, а толькі выкутая на стары лад, па-класічнаму, форма” [15, с. 288] Як мы бачым далей, гэтая крытыка прынесла вялікі плён.

Эдгар По пачаў пісаць вершы ў трынаццаць або чатырнаццаць год, але то былі хутчэй “рыфмаваныя дробязі”. У маладосці паэт нядрэнна ведаў Гамера, Дантэ, лацінскія оды. Захаваліся яго пераклады з Тасо і нават лацінская ода, якая складаецца з перыфраз старажытных аўтараў. Аналагічным чынам пабудаваны і вершы По ранняга перыяду (“Да Маргарэт”, “Да Актавіі”). Яны маюць пераймальны характар і поўныя паэтычных штампав. У ранняй і юнацкай паэзіі По даследчыкі бачаць захапленне Мільтанам [1, с. 55] і Попам [16, с. 261].

Такім чынам, на раннюю паэзію абодвух паэтаў – і беларускага, і амерыканскага – моцна ўплывала класічная адукацыя і чытацкі вопыт. Трэба адзначыць, што абодва прайшлі аднолькавы этап творчасці ў юнацтве.

Біяграфічных звестак пра дарослае жыццё Яна Баршчэўскага не нашмат больш, чым пра юнацкія гады. Пасля полацкай Акадэміі ён служыць у розных багатых дамах губернерам, затым у 1817 г. беларускі рамантык выпраўляецца ў Санкт-Пецярбург. Падчас свайго жыцця ў паўночнай сталіцы імперыі ён падарожнічаў па моры за мяжу, а таксама часта наведваў родную Полаччыну. Ю. Барташэвіч пра гэты перыяд жыцця пісьменніка гаворыць, што “палымная прага да навукі і цалкам паэтычная натура, якая прымусала яго імкнуцца да незалежнага спосабу жыцця, былі прычынаю таго, што Баршчэўскі хутка кінуў службу і зноў заняўся губернерствам” [13, с. 12]. У 1846 г. Баршчэўскі з’язджае са сталіцы на Валынь і выдае ў Кіеве апошні прыжыццёвы зборнік твораў “Proza i Wiersze”. Ён сканчае свой жыццёвы шлях у спакоі, жывучы ў маёнтку добрых сяброў.

Пра дарослае жыццё Эдгара По захавалася нашмат больш звестак. Так, у 1827 годзе Эдгар По сварыцца з прыёмным бацькам, уцякае з дому і кіруецца ў Бостан, дзе знаёміцца са сваім першым выдаўцом. Праз нядоўгі час ён вымушаны пайсці ў войска, бо не меў сродкаў на жыццё.

Праз месяц пасля падпісання ваеннага кантракту выходзіць у свет яго першы паэтычны зборнік “Тамерлан і іншыя вершы”. Паэту неверагодна пашанцавала – ён сустрэў выдаўца, які пагадзіўся яго надрукаваць. У зборнік увайшлі паэма “Тамерлан” і яшчэ некалькі вершаў, напісаных у юнацтве. Крытыкі сыходзяцца на меркаванні, што першы зборнік быў яшчэ вучнёўскім і ў ім яўна прасочваецца ўплыў англійскіх рамантыкаў [8, с. 43].

Па службе некаторы час По правёў у форце Манро. Затым было кароткае прымірэнне з Джонам Аланам і паступленне ў Вэст-Пойнтскую ваенную акадэмію. Вядома, служба ў войску і навучанне ў ваеннай акадэміі не маглі задаволіць душу паэта, таму праз некаторы час ён кідае вучэнне і пераязджае спачатку ў Нью-Ёрк, а затым у Балтымор, дзе ў 1929 годзе выходзіць другая кніга паэта – зборнік “Аль Аарааф”, “Тамерлан” і малыя вершы”.

Аналізуючы пачатак дарослага жыцця пісьменнікаў, мы можам бачыць канкрэтныя паралелі: пераезд у літаратурныя сталіцы, спроба і нежаданне служыць на дзяржслужбе дзеля заробку, калі праца замянае творчасці і ўваход у літаратурныя колы.

Цікавыя паралелі ў лёсах нацыянальных рамантыкаў працягнуліся і далей. Увосень 1836 года пецярбургскія студэнты, якія паходзілі з былой Рэчы Паспалітай, заснавалі новы часопіс “Незабудка” і звярнуліся да Яна Баршчэўскага з просьбай прыняць на сябе абавязкі выдаўца. Ужо ў самым факце выдавецкай ініцыятывы пісьменніка было нешта незвычайнае і рамантычнае, таму што Баршчэўскі, працуючы хатнім губернерам, меў вельмі абмежаваныя фінансавыя сродкі, і ідэя выдаць штогадовы літаратурны альманах была адважным і рызыкаўным помыслам – “Незабудка” забяспечвала самыя неабходныя грашовыя патрэбы аўтара, але не прыносіла колькі-небудзь значнага прыбытку [17, с. 74].

Між тым Эдгар По спрабаваў знайсці сталую працу. Дакладна вядома пра яго просьбы даць рэкамендацыі для ўладкавання настаўнікам. Сама ідэя мець службу, якая б гарантавала стабільны прыбытак, была рацыянальнай – сярод сучаснікаў По няма ні аднаго амерыканскага пісьменніка, які б не сумяшчаў славеснасць са справай, якая прыносіла прадказальны і стабільны прыбытак.

З 1835 года По пачынае працаваць рэдактарам у розных часопісах: спачатку ў “The Southern Literary Messenger”, пасля ў “Burton’s Gentleman’s Magazine” і “Graham’s Magazine”. Цікава, што “The Southern Literary Messenger” задумваўся як літаратурны,

гістарычны і філасофскі часопіс з асноўнай задачай – “абудзіць гонар і таланты Поўдня, удыхнуць жыццё ў развіццё літаратуры ў гэтай частцы краіны” [18, с. 31]. Адзначым, што тыя самыя мэты мела і “Незабудка” Баршчэўскага.

Чарговая спроба сумяшчаць рэдактарскую дзейнасць, працу крытыка і арыгінальную мастацкую творчасць прыводзіла По да жахлівага перанапружання сіл. Кожны раз, калі ўзнікала праблема выбару, По выбіраў дарогу мастака і трымаўся яе, пакуль голад не заганаў яго ў чарговую рэдакцыю. “Падзеі, над якімі я не маю ўлады, – пісаў ён у прадмове да зборніка “Крумкач і іншыя вершы” замяняюць мне ўсур’ёз засяродзіцца на тым, што пры больш спрыяльных абставінах я выбраў бы ў якасці асноўнай сферы маіх заняткаў” [19, с. 18].

У сваіх марах Эдгар По бачыў уласны часопіс, адзіным і паўнапраўным уладальнікам якога ён бы з’яўляўся. Пачынаючы з чэрвеня 1840 года По актыўна заняўся падрыхтоўкай да выдання, і ў кастрычніку таго ж года выйшаў праспект з абвешчэннем новага часопіса “The Penn Magazine”. По меў намер стварыць “ідэальны часопіс”, які б і па форме, і па складу адпавядаў бы самым высокім стандартам. На жаль, у кастрычніку пісьменнік цяжка захварэў, выданне перанеслі і ўзнавіць праект так і не ўдалася. Лёс не быў дабрачынным да Эдгара По: ўсё жыццё ён рэдагаваў чужыя часопісы, так і не заснаваўшы свайго.

Нарадзіўшыся амаль у адзін час на розных кантынентах, за тысячы кіламетраў ад аднаго, беларускі і амерыканскі рамантыкі чэрпалі натхненне з вельмі падобных крыніц, што ў далейшым выклікала вялікую колькасць тыпалагічных сыходжанняў ў іх творчасці.

Цікава адзначыць, што і Яна Баршчэўскага, і Эдгара По багата ў якіх літаратуразнаўчых працах называюць беларускім і амерыканскім Гофманамі адпаведна. Яшчэ ў XIX ст. Р. Падбярэскі пісаў, што Ян Баршчэўскі “бачыць перад сабой народ, часта з усёй чароўнасцю паганскай фантазіі, якую ён апраменьвае сваім, так сказаць, беларускім гафманізмам...” [20, с. 36].

Жыццёвыя і творчыя лёсы рамантыкаў дэманструюць шматлікія паралелі, што можна растлумачыць паняццем *Zeitgeist* – духам часу, які фармуе агульныя ідэі і атмасферу эпохі. Гэта сведчыць пра ўніверсальнасць і працяг рамантычных традыцый, якія пераходзяць межы часу і прасторы.

Спіс літаратуры

- 1 Wellek, R. *Theory of Literature* / R. Wellek. A. Warren. – New York, Harcourt, Brace and company, 1949. – 404 p.
- 2 Дима, А. *Принципы сравнительного литературоведения* / А. Дима. – М.: Прогресс, 1977. – 229 с.
- 3 Ziemkiewicz, R. Jan Barščeŭski — pieršy biełaruski piśmieŭnik XIX stalecčia. (USPAMIN U 80-LETNIJU HADAŬŠČYNU ŚMIERCI). Wilnia: Drukarnia Marcina Kuchty, 1911. – 12 с.
- 4 Хаўстовіч, М. Даследванні і матэрыялы: Літаратура Беларусі XVIII-XIX стагоддзяў. Том першы. Варшава 2014, 293 ст.
- 5 Виноходов Д, Лисейчиков Д. Штрихи к биографии Яна Барщевского «От то мое вы браціхны...» // Асоба і час. Вып. 8. Мінск: Лімарыус, 2018. – С. 17-66.
- 6 Хаўстовіч, М. На парозе забытае святыні: Творчасць Яна Баршчэўскага / М. Хаўстовіч. – Мінск: ВТАА Права і эканоміка, 2002. – 186 с.
- 7 Аллен, Г. Эдгар По / Г. Аллен. – М.: Молодая гвардия, 1984. – 334 с.
- 8 Barnes, N. *A Dream within a Dream: The Life of Edgar Allan Poe*. L. Peter Owen Publishers, 2009. – 348 p.
- 9 Ковалев, Ю. В. Эдгар Аллан По. Новеллист и поэт: монография / Ю. В. Ковалев. – Л.: Художественная литература, 1984. – 296 с.
- 10 Танасейчук, А. Б. Эдгар По: Сумрачный гений / А. Б. Танасейчук. – М.: Молодая гвардия, 2015. – 436 с.
- 11 Киркор, А. Г. Живописная Россия. Т. 3. Ч. 1: Литовское полесье; Ч. 2: Белорусское полесье, А. Г. Киркор. – СПб; М: Издание М.О. Вольфа, 1882. – 490, VI с.

- 12 Podbereski R. Białoruś i Jan Barszczewski [w:] J. Barszczewski, Szlachcic Zawalnia, czyli Białoruś w fantastycznych opowiadaniach, t. I, Petersburg 1844, s. I–VLI.
- 13 Bartoszewich, J. Jan Barszczewski. // Dziennik Warszawski. – 1851. – № 22. – 12 с.
- 14 Караткевіч, У. Збор твораў: У 8 т. Т.8. Кн.1 П’есы. Нарыс / У. Караткевіч. – Мінск: Мастацкая літаратура, 1990. – 591 с.
- 15 Баршчэўскі, Я. Выбраныя творы / Я. Баршчэўскі – Мінск: Міжнар. фонд “Бел. кнігазбор”, 1998. – 476 с.
- 16 Quinn, A. H. Edgar Allan Poe: a critical biography / A. H. Quinn. – New York: Appleton-Century-Crofts, 1963. – 804 с.
- 17 Шчука, Ю. Альманах “Незабудка” у гісторыі беларускай літаратуры і журналістыкі. // Ян Баршчэўскі: дыялог з часам і ў часе: матэрыялы III Міжнародных чытанняў 15–16 снежня 2000 г. – Віцебск: Выдавецтва УА “ВДУ імя П.М.Машэрава”, 2002. – 78 с.
- 18 Jackson, D. Poe and Southern Literary Messenger / D. Jackson. – Richmond, Press of The Dietz Printing Co., 1934. – 120 p.
- 19 Poe, E. Poetry and Tales / E. Poe. – New York: Literary Classics of the United States, 1984. – 1408 p.
- 20 Podbereski R. Białoruś i Jan Barszczewski [w:] J. Barszczewski, Szlachcic Zawalnia, czyli Białoruś w fantastycznych opowiadaniach, t. I, Petersburg 1844, s. I–VLI.

УДК 378.147:811’243:028.4

О. А. ЛИДЕНКОВА
(г. Гомель, ГГУ имени Ф. Скорины)

РОЛЬ ДИСЦИПЛИНЫ «ДОМАШНЕЕ ЧТЕНИЕ» В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ В ВУЗЕ

Статья посвящена актуальной теме совершенствования и повышения эффективности преподавания дисциплины «Домашнее чтение» в вузе. Данный курс выполняет ряд важнейших задач в подготовке студентов. В связи с этим рассматриваются возможные пути расширения подходов к работе с текстами для интенсификации и повышения качества обучения.

В современном перенасыщенном информацией мире чтение – ключевой навык, залог успеха в любой сфере деятельности. Оно необходимо в первую очередь для успешного обучения в вузе, так как чтение научной литературы (а также учебных пособий) требует умения быстро выделять главное, понимать сложные синтаксические конструкции. Предмет «Домашнее чтение» на первом курсе факультета иностранных языков часто сводится к простому расширению словарного запаса и тренировке устной речи. Однако, потенциал этой дисциплины гораздо шире и, при правильной организации, она может стать фундаментом для развития важнейших навыков рецептивной и продуктивной иноязычной деятельности.

Чтение на английском помогает расширить словарный запас, укрепить понимание грамматики и стиля.

Одной из первых проблем, которая встает при планировании занятий, является отбор текстов. Гусейханова З. С. из своего опыта работы делает вывод, что домашнее чтение лучше вести на материале романа или повести, нежели короткого рассказа [1]. Для этого предлагаются две причины: 1) легче поддерживать интерес студентов, которые следят за развитием сюжета и характера персонажей; 2) для конкретного произведения (стиля автора) характерен набор повторяющейся лексики, которая встречается в разнообразном контексте, что облегчает ее изучение и запоминание

Данная точка зрения справедлива при соблюдении нескольких условий, прежде всего, наличия достаточного количества часов на изучение предмета и адекватного уровня языковой